

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

САМАРҚАНД ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

“ТАСДИҚЛАЙМАН”

СамДУ ректори

проф.

Р.И.Халмурадов

2022 йил

09.00.03 – ФАЛСАФА ТАРИХИ ИХТИСОСЛИГИ БЎЙИЧА
ДОКТОРАНТУРАГА КИРИШ СИНОВЛАРИ УЧУН МАХСУС
ИХТИСОСЛИК ФАНЛАРИДАН

ДАСТУР ВА БАҲОЛАШ МЕЗОНИ

Самарқанд-2022 й.

Аннотация

09.00.03. - Фалсафа тарихи инсоният фалсафий тафаккурининг шаклланиши, ривожланиши, хусусиятлари ва моҳиятини ҳар бир даврнинг моддий ва маънавий, ижтимоий шароитдан келиб чиққан ҳолда ўрганадиган ва муҳим хулосалар берадиган жаҳҳасидир. Фалсафий фикр тараққиёти жараёнини яхлит тарзда тасаввур қила олиш айна пайтда турли хил фалсафий оқимлар, йўналишлар, таълимотларнинг моҳиятини тушуниб етиши, уларнинг илмий қадр-қиммати ва бугунги кун учун аҳамиятини тўғри баҳолай олиш заруратидир.

Фалсафа тарихи инсоният тараққиётининг қонуний натижаси ва жамият ривожланишининг маънавий мезони сифатида. Фалсафий тафаккурнинг ижтимоий муҳит махсуси эканлиги. Фалсафа тарихининг ривожланиш босқичлари. Фалсафа тарихи фалсафий дунёқарашнинг асосий хусусиятларини белгиловчи тамойил сифатида. Фалсафий дунёқарашлар ва йирик фалсафий мактаблар. Фалсафий дунёқарашнинг тарихийлик тамойили жамиятнинг ўтмиш дунёқарашлари тарихидан иборатлиги ва ўзликсиз ривожланиши. Ғарб ва Шарқ фалсафаси унинг ривожланиш босқичлари ва муносабатларининг қиёсий таҳлили. Қадимги давр фалсафаси. Сократ, Фалес, Демокрит, Гераклит, Платон, Аристотель ва бошқаларнинг фалсафий қарашлари. Софистлар, Ипикуризм, Стоиклар, Неоплатанизм, Мелет мактаблари. Ўрта асрлар янги давр, Ўйғониш даври, Энг янги давр ва замонавий фалсафаларнинг таснифи. Фалсафий дунёқарашларнинг тарбиявий вазифалари.

ТУЗУВЧИЛАР:

Самадов А.Р.

СамДУ, Фалсафа ва миллий ғоя кафедраси, фалсафа фанлари доктори, доцент.

Яхшиликков Ж.Я.

СамДУ, Фалсафа ва миллий ғоя кафедраси фалсафа фанлари доктори, профессор.

Жўраев Л.Н.

СамДУ, Фалсафа ва миллий ғоя кафедраси фалсафа фанлари доктори, доцент.

Дастур Психология ва ижтимоий-сиёсий фанлар факультетининг 2022 йил 6 сентябрдаги №1 сонли Кенгаш йиғилишида муҳокама қилинган ва тасдиқлашга тавсия этилган.

КИРИШ

Ҳозирги кунда маданий ривожланишда миллий маънавий меросимизни чуқур ўзлаштириш, бошқа халқлар, мамлакатлар маданияти фани, фалсафаси ютуқларидан баҳраманд бўлиш ва шу асосда миллий маданиятимизнинг умумжаҳон маданиятининг ютуқлари билан доимо бойиб боришига эришиш ниҳоятда муҳимдир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганларидек, Мустақиллик йилларида халқимизнинг қадимий тарихий ва бой маданиятини тиклаш, буюк алломаларимиз, азиз – авлиёларимизнинг илмий, диний ва маънавий меросини ҳар томонлама чуқур ўрганиш ва тарғиб этиш муқаддас қадамжоларини обод қилиш, ёш авлодни уларнинг эзгу анъаналари руҳида тарбиялаш бўйича ўлкан ишлар амалга оширилди ва изчил давом эттирилмоқда.

Фалсафа тарихини докторант ва тадқиқотчиларга ўқитишдан мақсад уларда фалсафанинг келиб чиқиши, эволюцияси, бугунги ҳолати, инсоният ҳаётида тутган ўрни тўғрисида чуқур илмий тушунчалар ҳосил қилиш, шунингдек, уларда турли хил мифологик, диний фалсафий оқимларнинг келиб чиқиши, ривож ва йўналишлари тўғрисида илмий хулосалар чиқара оладиган кўникма ва малакаларни мустаҳкамлаш, фалсафий таълимотларни асосли таҳлил қилишга имкон берадиган илмий дунёқарашни шакллантиришдан иборат. Бу мақсадга эришишда ўтмишдаги мутафаккирларнинг асарлари, турли тарихий манбалар, хусусан, архив ҳужжатлари, махсус адабиётлар докторантлар, тадқиқотчилар илмий ишлари учун зарурий назарий асос бўлиб хизмат қилиши керак. Докторант ва тадқиқотчилар уларни объектив тарзда таҳлил қилиши, тўғри ва ҳаққоний илмий хулосалар чиқара олиши керак. Дастур тўрт қисмдан иборат бўлиб, унда жаҳон фалсафий таълимотларининг тарихи худудий бўлиниш ва даврлаштириш асосида берилган, хусусан, ҳар бир қисмда маълум бир худудга оид фалсафий қарашларнинг моҳияти даврийлик асосида баён қилинган.

Қадимги Юнонистонда фалсафанинг шаклланиши ва ривожланиши

Иония фалсафаси. Қадимги Юнонистонда эр. авв. VI аср ўрталари - V аср бошида ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий вазият. Милет мактаби. Фалес (625-547 эр. авв.) – биринчи қадимги юнон олими. Унинг математика ва астрономия ривожига қўшган ҳиссаси. Математика ва дедуктив назарий илмларнинг унинг дунёқарашини рационализациялаштиришдаги аҳамияти. “Сув – биринчи ибтидо” концепциясининг яратилиши ва моҳияти. Фалес гилозоизми, унинг мифологик тасаввурлар билан боғлиқлиги ва улардан фарқи. Анаксимандр (эр. авв. 610-546 йиллар). Апейрон тушунчаси, унинг биринчи ибтидо сифатидаги функцияси. Дастлабки номифологик космогонияси. Табiiй қонуният, унинг ижтимоий ва антропоморф талқини. Анаксимен (эр. авв. 588-525 йиллар) таълимотнинг антимифологик йўналиши. Ҳаводан бошқа стихияларнинг юзага келиши,

ҳаво ва жон масалаларининг қўйилиши. Эфеслик Гераклит (эр. авв. 544–480 й). Логос табиий зарурият ғояси шаклланишнинг ифодаси. Гераклит инсон ва унинг онги, жони ҳақида. Билишда ҳиссиёт ва ақлнинг роли тўғрисида. Гераклит диалектикаси: борлиқнинг умумий оқувчанлиги, ўзгарувчанлиги ҳақидаги қарашлари. Пифагор (эр. авв. 580-500 йиллар), унинг фалсафий таълимоти. Илк пифагорчиларнинг диний-ахлоқий қарашлари. Пифагорчиларнинг математика ривождаги роли, уларнинг астрономик қарашлари ва космос ҳақидаги тасаввурлари. Сферанинг ҳамоҳанглиги (гармония) ҳақидаги таълимотлари. Соннинг борлиқ ибтидоси сифатида асосланиши. Пифагорчиларнинг қарама-қаршиликлар ҳақидаги таълимотлари. Элей фалсафий мактабининг шаклланиши. Ксенофан (эр. авв. 565–473 йиллар)нинг антропоморф, политеистик мифологияни ва динни танқид қилиши. Ксенофан таълимотидаги қарама-қаршилик. Парменд (эр. авв. 540-515 й) элей фалсафий мактабининг йирик вакили. Пармениднинг билиш назарияси, унинг ақл ва ҳиссиёт тўғрисидаги қарашлари. Пармениднинг физикавий ва космологик қарашлари. Элейлик Зенон (490-430 й)нинг ҳаракат ва кўпликка қарши чиқиши. Зенон апорияларининг моҳияти, уларнинг антик математика, физика ва мантикнинг ривожига таъсири. Эмпедокл (эр. авв. 490-430 йиллар)нинг борлиқнинг илдизлари ҳақидаги таълимоти. Жисмларнинг заррачалари, уларнинг жисмларнинг пайдо бўлиш манбаи эканлиги тўғрисидаги қарашлари. Муҳаббат ва ёвузлик – табиий жараёнларини ҳаракатга келтирувчи кучлар сифатида. Анаксагор (эр. авв. 500-428)нинг фалсафий таълимоти. Унинг материя ҳақидаги қарашлари. “Уруғлар” (гомеомериялар) ва жисмларнинг юзага келиши, материянинг йўқ бўлиб кетмаслиги. “Nous” (ақл) табиий жараёнларни ҳаракатга келтирувчи куч.

Софистлар. Сукрот ва Сукрот мактаблари

Софистика - эр. авв. V-асрнинг иккинчи ярми VI-асрнинг бошларида юзага келган рационал оқим. Қўлдорлик демократиясининг ютуқлари ва фуқароларнинг гуманитар таълимга эҳтиёжларининг ошиши. Афина - Қадимги Юнонистондаги таълим ва маданиятнинг маркази. Пуллик таълимнинг вужудга келиши. “Софист” атамасининг пайдо бўлиши. Софистиканинг фалсафа тарихидаги ўрни. Замондошлари томонидан софистикага баҳо бериш ва бу ҳодисага ёндашишда юз берган ўзгаришлар. Протагор (эр. авв. 480-410 йй.)нинг барча мавжудликнинг оқувчанлиги тўғрисидаги таълимоти. “Инсон - барча нарсаларнинг мезони” ғояси. Ҳақиқатни тушунишдаги сенсуализми, релятивизми ва субъективизми. Горгий ва унинг билиб бўлмаслик ва борлиқнинг йўқлиги ҳақидаги мулоҳазалари. Софистларнинг диний скептицизми ва мифларни табиий талқин қилишлари. Софистларнинг катта гуруҳининг ижтимоий – ахлоқий қарашлари. Лиқафрон ва Алкидамант инсонлар тенглиги ҳақида. Критий, Каллик ва Фразимахлар – демократиянинг душманлари. Критий динларнинг келиб чиқиши ҳақида. Сукрот (эр. авв. 470/ 469-399 йй.)нинг ҳаёти ва ижоди. Давлат, унинг фаолиятига муносабати. Сукротнинг

ўлими. Сукрот қарашлари ҳақида манбалар, маълумотлар. Сукрот фалсафасининг антропологик моҳияти. Натурфалсафанинг инкор этилиши ва фалсафанинг ҳаёт тарзи маъносида тушунилиши. Сукрот “майевтика”си. Сукротнинг ахлоқ ҳақидаги доктринаси. Сукротчилар мактаблари. Антисфен – киниклар мактабининг асосчиси. Антисфеннинг сенсуализми ва умумийликнинг реаллигини инкор этиши. Синоплик Диоген ва киникларнинг ахлоқий қарашлари Киникларнинг эллин маданияти тарихидаги роли. Кирен мактаби. Аристипп таълимоти, унинг сенсуализми ва гедонизми. Феодор “Худосиз” ҳақида. Кейинги даврдаги киникларнинг пессимизми. Мегар мактаби. Евбулид ва мегарликларнинг рационализми. Евбулид ва киренлик Диадорнинг софизми. Стилпон таълимоти. Мегарликларнинг мантикни ривожлантиришдаги роли.

Классик Юнон фалсафаси. Қадимги юнон атомизми

Абдерлик Демокрит (эр. авв. 460-370 йй.). Атомистик принципларнинг ривожлантириши. Атомизм - табиат ҳодисаларини универсал тушунтириш принципи. Демокрит детерминизми: зарурият категорияси ва унинг сабабият билан боғлиқлиги. Тасодифият сабабсизликнинг инкор этилиши ва «илоҳий аралашув», тақдир сифатида. Демокритнинг космогонияси ва космологияси. Оламнинг чексизлиги ва айрим дунёларнинг чекланганлиги, ҳаётнинг пайдо бўлиши ҳақида. Онг тўғрисидаги қарашлари. Унинг гносеологик таълимоти. Демокритнинг натуралистик методологияси ҳамда жамият ва давлатнинг келиб чиқишини тушунтириши. Платон (эр. авв. 427-347 йй.) ҳаёти ва фаолиятининг асосий қирралари, унинг асарлари. Платон фалсафасининг назарий манбалари. Унинг идеализмининг гносеологик илдизлари. Ғоялар ҳақидаги таълимоти. Яратиш муаммоси ва Демиург ғояси. Дунёвий жон ҳақида. Платоннинг гносеологик таълимоти. Сенсуализм, билимлар турлари ва «хотирага олиш» масалалари. Платон диалектикаси система сифатида. Платоннинг ижтимоий-сиёсий қарашлари. Жамиятнинг пайдо бўлиши ҳақидаги таълимоти. Платон таълимотининг ўрта аср Шарқ фалсафасига таъсири. Платоннинг фалсафа тарихида тутган ўрни. Аристотелнинг ҳаёти, ижоди ва асарлари. Ўз устозининг «ғоялар дунёси» таълимотига қарши чиқиши ва унинг тўртта эътирози. Аристотель фанларнинг таснифи ҳақида. Аристотель мантиги ва унинг фалсафий тизимидаги ўрни. Аристотель сабаблар ва оламнинг ибтидоси ҳақида: тўрт сабабнинг тавсифланиши. Аристотель натурфалсафаси. Ҳаракатнинг турлари ҳақида. Аристотелнинг гносеологик таълимоти, унда сенсуализм ва априоризм элементлари. Дедукция ва индукция ўртасидаги муносабат. Аристотель диалектикаси. Аристотел таълимотнинг Ўрта аср Шарқ фалсафасига таъсири. Жаҳон фалсафаси тарихида Аристотелнинг ўрни ва роли.

Эллин - Рим даврида антик фалсафа

Эпикур (милодий 341-270 йй.) ва унинг Афинада фалсафий мактабни ташкил этиши («Эпикур боғи»). Эпикур каноникаси (қоидалари).

Сенсуализм ҳақидаги таълимоти. Эпикур этикаси ва унинг томонидан гедонизмнинг танқид қилиниши. Қадимги Стоя фалсафаси ва унинг асосий намоёндалари: Китионлик Зенон (336-264 й) ва унинг ворислари Клеанф (330-323 й) ва Хрисипп (280-205 й). Стоицизмнинг кинизим билан боғлиқлиги. Фалсафий фанларнинг таснифи. Стоикларнинг мантиғи ва билиш назарияси. Скептицизмнинг назарий манбалари Релятивизм, скептицизмнинг гносеологик илдизлари. Эпидалик Пиррон (э.ав. 365-275 йй.) скептицизмнинг асосчиси. Бахтли бўлиш имкониятининг мавжудлиги. Тимон (320-230) – скептицизмнинг биринчи адабий намоёндаси. Эрамининг I асрида гностицизм диний - фалсафий таълимотининг шаклланиши. Креационизмнинг пантеизм билан қўшилиши. Валентин ва Василиз – гностицизмнинг асосчилари. Неолатончиликнинг асосий мактаблари: Александрия — Рим (эрамининг III аср), Сурия (IV аср) ва Афина (V аср) мактаблари, уларнинг асосий намоёндалари. Плотин (203-270 йй.)нинг фалсафий фаолияти, унинг асарлари. Бирлик ҳақидаги таълимоти. Нурланиш жараёни, бирлиكنинг кўпайиши ва инкирози. Плотиннинг антисенсуализми ва билимларнинг мушоҳадали талқин этилиши, экстаз ҳақидаги таълимотида Плотиннинг мистицизми. Прокл Афина мактабининг асосчиси ва неоплатонизмнинг системадаштирувчиси. Дунёвий жараённинг триадиалик ритми ҳақидаги таълимоти. Прокл таълимоти. Юстиниан томонидан Афина мактабининг ёпилиши. Антик фалсафанинг расман тугалланиши.

Марказий Осиёда маданият ривож

Зардуштийлик диний фалсафий таълимотининг пайдо бўлиши. «Авесто» – зардуштийлик таълимотининг ёзма манбаи. Зардуштийликнинг асосий ғоялари. Кейинги даврларда зардуштийликнинг мазмуни ва шаклининг ўзгариши. Эрон ва Марказий Осиёдаги VII аср ўрталарида ва VIII аср бошларида араблар истилосидан кейин исломнинг ҳукмрон динга айланиши, зардуштийларнинг қувғин остига олиниши. Монийлар таълимотининг Эронда вужудга келиши «Монийлик хати» алифбосининг яратилиши. Унга христианлик ва гностик фалсафий таълимотларининг таъсири. Буддавийлик таълимотининг Кушонлар даврида Марказий Осиёда пайдо бўлган янги динлардан бирига айланганлиги. Марказий Осиёнинг жанубий қисми Бактрия даврида буддавийлик диний-фалсафий оқимнинг кенг тарқалганлиги. Бу ерда будда таълимотининг янги оқимларидан яна бир бўлган авайибхаша таълимотининг кенг тарқалиши.

Исломнинг Марказий Осиё ва яқин Шарқ мамлакатларига ёйилиши

VI аср охири VII аср бошларида яъни ислом динининг вужудга келиши. Араб қабиалари ўртасидаги марказлаштиришга интилиш ҳаракатлари. Ислом дини асосларининг муқаддас китоблар – қуръон ва ҳадисларда баён этилиши. Қуръонга вабошқа диний манбаларга асосланган ҳолда ақидалар ва шарият қонунларининг ишлаб чиқилиши. Исломнинг

асосий йўналишлари: оқимлари ва мазҳаблари. Шианинг мустақил оқим сифатида VII аср охири VIII асрнинг биринчи ярмида шаклланиши, унинг мафкураси. Шиалар ичида исмоилийлар ва карматлар оқимининг вужудга келиши. Имом Мухаммад Маҳди ҳақидаги таълимот. Муътазилийлар (арабча - ажралиб чиққанлар, узоқлашганлар) таълимотининг илк ислом илоҳиёти оқимларидан бири эканлиги, унинг халифаликда расмий эътиқод сифатида танилиши. Мутаваккил (847-861 йй.) даврида бу таълимотнинг таққиланиши, илк исломга қарши бўлган оқим вакиллари - шиалар, хорижийлар бошқа дин аҳллари - яҳудийлар, хуреамийлар қатори мутаъзилийларнинг ҳам таъқиб остига олиниши. Суфийлик (суфизм, тасаввуф)нинг исломдаги фалсафий оқим сифатида VIII асрда араб мамлакатларида вужудга келиши. Суфийлар томонидан шахсий истакдан воз кечиш ғоясининг тарғиб қилиниши. Суфийликда неоплатонизм таълимоти. Абу Ҳамид Мухаммад ибн ал-Ғаззолий томонидан тасаввуфнинг ортодоксал ислом таълимоти билан яқинлаштирилиши, унинг кейинчалик расмий таълимот сифатида тан олинисига йўл очиб берилиши. Мовароуннаҳрда суфийлик оқимининг Юсуф Ҳамадоний (XII аср) тариқатида бошланганлиги, кейинчалик унда турли йўналишларнинг пайдо бўлиши, бу йўналишларнинг йирик намоёндалари Абдулҳолик Ғиждувоний ва Аҳмад Яссавийлар таълимотлари. XIII-XIV асрларда Накшбандийликнинг вужудга келиши.

IX-XII асрларда Яқин, Ўрта Шарқ ва Марказий Осиёда фалсафий фикрлар

IX - XI асрларда Араб мамлакатлари ва Эронда ижтимоий фалсафий фикрлар. Аббосийлар ҳукмронлиги даврида ижтимоий-иқтисодий ва тарихий шаронт. Халифаликда давлатчилик масаласи. Илм-фан ривож. Боғдодда «Байт ул ҳикма» («Донлар уйи») —«Маъмун академияси»)нинг ташкил қилиниши ва унинг илм-фан ривождаги роли. Марказий Осиёлик олимларнинг «Маъмун академияси»ни ташкил қилишдаги ўрни ва илм-фан ривождаги роли. Абу Юсуф ал-Киндий (800-865) биринчи араб файласуфи. Ал- Киндий: ҳаёти ва илмий мероси. Ал-Киндий – Арасту асарларининг шарҳловчиси. Фалсафий атамалар (терминология)нинг ишлаб чиқилиши, фанлар таснифи ва унинг методологик аҳамияти. Ал-Киндий гносеологик таълимотида сезги ва тафаккур масаласи, уларнинг ўзаро муносабати. Ҳақиқат тўғрисидаги таълимоти. Абул Ало ал-Маари (ваф. 1017 й) дунёқараши. Мааррийнинг диний скепсисдан ҳурфикрликка қараб бориши. Мааррий дунёқарашида сиёсий ва ахлоқий масалалар. Абу Бакр ар-Розий буюк эрон олими ва мутафаккири (865-925), унинг ҳаёти ва илмий мероси. Табиий-илмий қарашлари ва унинг дунёқараш аҳамияти. Ар-Розий – Шарқда атомистик таълимотнинг асосчиси. Субстанция ва акциденция, материя ва шакл муносабатлари ҳақидаги таълимот. Гносеологик таълимот. “Икки хил ҳақиқат”га бўлган муносабат. Ар-Розий дунёқарашида инсон ва унинг ижтимоий ҳаётда тутган ўрни масаласи. Ар-Розий ижтимоий-фалсафий ва ахлоқий

қарашларига ўрта аср мутафаккирлари ва илоҳиётчиларининг муносабати. IX-XII асрларда Марказий Осиёда марказлашган мустақил феодал давлатларнинг вужудга келиши: сомониёлар, қорахонийлар, ғазнавийлар давлатининг вужудга келиши ва уларнинг минтақа иқтисодий ва маданий ривожидagi аҳамияти. Шарқ Уйғониш даври ва унинг хусусиятлари. Хоразмда «Мажлис ул-Уламо» (Олимлар мажлиси – Маъмун академияси)нинг ташкил этилиши ва табиий-илмий илмларнинг ривож. Муҳаммад ибн Мусо Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Абу Райхон Беруний, Ибн Синолар табиий-илмий қарашларининг дунёқарашидаги, аҳамияти. Марказий Осиёда мустақил давлатларнинг вужудга келишида халқ ҳаракатларининг ўрни. Абу Наср Форобий (873-950 йй.). Форобий онтологик қарашларининг ғоявий илдизлари. Форобий онтологик ва космологик таълимотида пантеизм ва неоплатонизм ғоялари. Фанлар таснифи. Билишда сезги ва тафаккурнинг роли ва муносабати ҳақида. Форобий мантикий қарашларининг методологик аҳамияти. Форобий - ўрта асрда социологик таълимот асосчиси. Ҳукмронлик шакллари. Давлатнинг келиб чиқиш сабаблари. Орзудаги жамоа ва унинг ҳукмронлик усули. Инсон ҳаётининг мазмуни ва бахт саодатга эришув воситалари. Форобий дунёқарашининг келгусидаги ижтимоий фикр тараққиётига таъсири.

Беруний - ўрта асрнинг қомусий олими. Беруний табиий-илмий қарашларининг илмий ва дунёқараш аҳамияти. Беруний фан тарихчиси. Беруний онтологик қарашларининг диалектик моҳияти. Космологик ва космогоник таълимотида илмийлик анъаналари. Беруний дунёқарашда диалектика унсурлари. Икки хил ҳақиқат масаласи. Беруний социологик қарашлари. Одамнинг келиб чиқиш тарихи. Жамият тараққиётида географик муҳитнинг аҳамияти ҳақида. Қарматлар ҳаракатида муносабат. Беруний ахлоқий қарашларининг инсонпарварлик моҳияти. Оила ва никоҳ масаласи. Абу Али ибн Сино (980-1037)нинг ҳаёти ва илмий мероси. Ибн Сино онтологик таълимотида неоплатоник унсурлар. Ишроқия (илоҳий нурланиш) фалсафаси. Моддий олам тузилиши ва ривож ҳақидаги таълимот ва унда диалектика унсурлари. Космологик таълимот. Борлиқдаги сабабий боғланишлар ҳақида. Ибн Сино гносеологик қарашлари. Мантиқ ва унинг билишдаги ўрни масаласи. Фанлар таснифи. Ибн Сино жамият ва давлат ҳақида. Инсониятнинг жамиятда тутган ўрни ҳақида. Ахлоқий қарашлар ва уларнинг инсонпарварлик моҳияти. Ибн Синонинг педагогик қарашлари. Мамлакатни бошқаришда иқтисодий сиёсат ва омиллارнинг ўрни ҳақида. Динга бўлган муносабати. Ибн Сино ҳуффиқрилиги. Абу Абдуллоҳ Хоразмий (ваф. 997) ва унинг «Мафотах ул-улум» асари. Фанлар таснифи, унинг методологик аҳамияти. Хоразмий фалсафий қарашларида перипатетик фалсафанинг яқуний тарзда намён бўлиши. Юсуф Хос Ҳожибнинг дунёқараши. Унинг «Қутадғу билиғ» асарида инсоннинг ижтимоий моҳияти, жамият ҳаётидаги ўрни, ижтимоий вазифаси каби масалалар. Давлатчилик ва давлатнинг бошқариши масалалари. Ахлоқий қарашлари. Маҳмуд Қошғарий дунёқараши. Унинг «Девону лугат ат-турк» асарида халқлар томонидан яратилган ахлоқийлик

мезонларининг акс этиши. «Девону лугат ат-турк» - Марказий Осиё халқларининг урф-одатлари, ижтимоий-иқтисодий ҳаётининг хусусиятлари ҳақидаги муҳим манба.

IX-XII асрларда Марказий Осиё ва яқин Шарқ мамлакатларида диний илмлар ривож.

Марказий Осиёда ҳадис илмининг ривож. Имом Бухорий ва унинг «Саҳихи» Имом Бухорий асари. «Саҳих»да ахлоқий, ижтимоий муносабатлар масалалари талқини. Ат-Термизийнинг ижтимоий-ахлоқий қарашлари. Шариатга ижимоъ рай, қиёс каби рационалистик ақидаларнинг киритилиши. Уларнинг ислом мафкураси ва шариати учун ижтимоий аҳамияти, Термизий асарларининг келгусидаги илғор илмий-ахлоқий қарашлар ривожига таъсири. Имом Мотрудий ва унинг «Тавҳид» асари. Мотрудий исломилоҳиётчиларнинг назариясиди. Мотрудий томонидан ислом ақидаларимиз моҳиятини реал ҳаётга татбиқ қилиб талқин қилиниши. Матуридий қарашларининг ислом илоҳиётчилиқ тарихидаги ўрни. Суфизмнинг ислом дини қобиғида диний-фалсафий таълимот сифатида вужудга келиши. Суфизмнинг мазмуни, моҳияти, тараққиёт босқичлари. Суфизмнинг ижтимоий ва ғоявий илдизлари. Суфизм амалиёти ва назарияси. Суфизмнинг оқимлари. Тасаввуфнинг ирфоний таълимоти. Каиф ва илҳом. Мувоқаб, мушоҳада ва муҳосаба. Суфизм адабиётида рамз (символика)ларнинг ишлаб чиқилиши. Абу Хомид Ғаззолий, Абдулоҳиқ Ғиждувоний, Аҳмад Яссавийларнинг мероси ва тасаввуфий таълимотлари.

XII- XIV асрларда Марказий Осиёда фалсафий ва ижтимоий фикрларнинг ривожланиши

Аҳмад Югнакийнинг дунёқараши. «Ҳибат ул-ҳақойиқ»нинг Марказий Осиё ижтимоий-фалсафий фикрлар тарихини ўрганувчи асар эканлиги. Маҳмуд Қашғарийнинг фалсафий қарашлари. Чағманийнинг фан тарихида тутган ўрни. Марказий Осиёда XIII – XIV асрда ярида ижтимоий-сиёсий ва тарихий аҳвол. Мистик таълимотларнинг кучайиши. Марказий Осиёда суфизмнинг турли оқимларининг вужудга келиши ва тарқалиши. Суфизм амалиёти ва назарияси ўртасидаги умумийлик ва тафовутлар. Яссавизм оқимнинг вужудга келиши. Яссавийнинг юксак ахлоқий поклик ва инсонийлик ҳақидаги ғоялари. Яссавизмнинг Марказий Осиё халқлари маънавий ҳаётида тутган ўрни. Румий таълимотида суфизм амалиёти ва назарияси муносабатлари. Унинг қомил инсон ҳақидаги таълимоти. Румий дунёқарашида диалектика элементлари, оламнинг бирлиги, уларнинг ҳал қилиниши йўллари. Румий мероси ва дунёқарашининг тарихий аҳамияти. Нақшбандийликнинг ижтимоий ҳаётга, меҳнатга, дунё ноз-неъматларига, инсонга, ватанга, халққа муносабати. Нақшбандизмда назария масалалари: оламнинг илоҳий бирлиги, табиатнинг илоҳийлиги. Нақшбандизмнинг XV-XVI аср мутафаккирлари дунёқарашига ва бадий адабиётга таъсири. Паҳлавон Маҳмуднинг

мафкурасининг юзага келишидаги ижтимоий, маънавий асослар. XXI асрда неолиберализм ва социал демократи ғояларнинг ривожланиши. Эркинлик ва унинг гуманистик ҳуқуқдаги аҳамияти. Озодлик ташқи таътиқлардан холи бўлиш қафолати. Эркинлик инсон табиатининг такомиллашувининг шарти. Ақл эркинликнинг асосий чегараловчи куч сифатида.

Мустақиллик даврида фалсафий мероснинг тадқиқ этилиши ва муаммолари

Мустақиллик даврида фалсафий меросни ўрганилишининг ўзига хос хусусиятлари. Марказий Осиё халқлари фалсафий меросини ўрганиш бўйича олиб борилган илмий тадқиқотлар. Марказий Осиёлик мутафаккирларнинг таваллудларининг ўтказишга бағишланган тадбирлар. Фалсафий меросни ўрганиш бўйича ишлаб чиқилган янгича ёндашувлар. Тасаввуф, сўфийлик таълимотларига оид олиб борилган тадқиқотлар. Ўзбекистон Республикасининг Биринчи президенти И.А.Каримов асарларида фалсафа фани ва соҳаларининг ривожлантирилиши. Фалсафадан илмий-тадқиқот ишларининг олиб борилишида Ўзбекистон Республикаси Фалсафа ва ҳуқуқ институти, Шарқ кўлэмалар институти, Ўзбекистон Миллий университети фалсафа факультети, Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти, Ўзбекистон файласуфлари жамияти фаолиятининг ўрни.

Ўзбекистонда фалсафа фанлари ривожининг анъанавий ва янги йўналишлари

“Ўзбек фалсафаси” тушунчасининг моҳияти ва мазмуни. Ўзбек фалсафаси ривожланишининг анъанавий ва замонавий йўналишлари: «Ижтимоий-фалсафа», «Фалсафа тарихи», «Фалсафа ва фан методологияси», «Диалектика ва билиш назарияси», «Ижтимоий фалсафа», «Гносеология», «Онтология», «Аксиология», «Бозор иқтисодиётини ривожлантиришнинг фалсафий муаммолари», «Маданият тарихи ва назарияси», «Инсон фалсафаси», «Сиёсат фалсафаси», «Ҳуқуқ фалсафаси», «Маданият фалсафаси», «Тилшунослик фалсафаси», «Экологик маданият фалсафаси», «Дин ва эркин фикр фалсафаси», «Ўзбекистон фалсафаси тарихи» ва ҳоказолар. Файласуф олимларнинг фалсафа тарихи, инсон фалсафаси, замонавий Шарқ ва Ғарб фалсафаси, Ўзбекистон ижтимоий-фалсафий тафаккури, ижтимоий фалсафа, диалектика ва билиш назарияси, фан фалсафаси ва методологияси тарихи тадқиқотлари соҳасида мустақил Ўзбекистон Республикаси фалсафасини ривожлантиришга қўшган ҳиссалари.

Фалсафа фанида миллий ғоянинг маънавий-назарий асослари

Маънавият ва маърифат мавзусига оид тадқиқотлар, уларни ўқув юртларида ўрганиш ва тарғиб қилиш. Ўзбекистон Республикасининг Биринчи президенти И.А.Каримовнинг “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида маънавиятга оид масалаларнинг фалсафий ечими. Миллий-маданий меросни ўрганиш орқали миллий ғояга бўлган ишонч ва эътиқодни мустаҳкамлаш йўллари. Ўзбекистон Республикасининг Биринчи президенти

И.А.Каримов миллий ғоя ва мафкурани ишлаб чиқиш, уни шакллантириш учун Ўзбекистонда яшайдиган ҳар қайси миллатнинг илғор вакиллари, олимлари, халқ ва Ватан равнақи учун ҳаётини бағишлайдиган фидойи зиёлилари бурчи ҳақида. Мамлакатимизнинг мустақиллик йўлидан ривожланиши, унинг жаҳон маданияти ва тамаддунига кириб боришининг назарий ва амалий асослари. Мустақиллик йилларида маънавият соҳасида эришилган ютуқлари.

Ўрта аср Ғарб фалсафасининг предмети, ижтимоий-ғоявий манбалари ва хусусиятлари.

Христиан динининг ақидалари, уларнинг Ўрта аср Ғарб фалсафасининг шаклланишига таъсири. Ўрта аср Ғарб фалсафасининг теоцентрик моҳияти, унинг ривожининг асосий босқичлари. Ўрта аср христианликнинг апологетика даври ва унинг ўрта аср фалсафасида тутган ўрни. Апологетиканинг кўзга кўринган вакиллари Юстин Татиан, Тертуллиан, Александрия мактабининг вакиллари Климент, Оригенларнинг христианликни ҳимоя қилишга йўналтирилган. Христианликнинг патристика даври ва Августин таълимоти. Патристика даврининг хусусиятлари, патристиканинг йирик вакили Аврелий Августиннинг мероси, онтологик, гнесеологик таълимотлари, тарих фалсафаси. Схоластика. Реализм ва номинализм ўртасидаги баҳс. Реализмнинг кескин ўта ва мўътадил оқимлари. Ансельм Кентерберийскийнинг схоластик реализми. Худо концепцияси. Пьер Абеляр ва унинг черков ва ортодоксал схоластикага қарши кураши. Фома Аквинский таълимоти. Фома Аквинский томонидан Аристотель таълимотининг христиан илоҳиётчилиги руҳида талқин қилинишининг танқиди. Схоластиканинг номинализм оқими ва унинг намояндалари. Номинализмда индивидуал шахсга эътибор, инсон хатти-ҳаракати ва ирода эркинлиги масаласи. Ақлнинг эътиқодга нисбатан устуңлиги. XIII асрда Европада фалсафий фикрлар ривожиди. XIII асрда Европада илм-маърифатнинг ривожиди. Университетларнинг ташкил этилиши. Схоластиканинг инқирози. Номинализмнинг ривожиди. Р.Бэкон ва Д.Скотт қарашлари.

Уйғониш даври фалсафасининг хусусиятлари

XIV асрнинг иккинчи ярми - XVI асрда Европа мамлакатларида ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ўзгаришлар. Уйғониш даври фалсафасининг антропоцентрик ва гуманистик моҳияти ҳамда асосий йўналишлари. Николай Кузанскийнинг табиий-илмий ва фалсафий қарашлари. Кузанский табиий-илмий қарашларидаги гелиоцентрик ғояларнинг моҳияти. Кузанскийнинг пантеистик онтологияси. Билиш ҳақидаги таълимоти. Мантикий қиёслаш ва тафовутлаш тўғрисидаги фикрлари. Н.Коперник гелиоцентрик таълимотининг моҳияти ва дунёқараш аҳамияти. Н.Коперникнинг гелиоцентрик таълимотнинг асосий илмий тамойиллари. Ҳиссий ва ақлий билишнинг бирлиги масаласи. Коперник таълимотининг черков томонидан таъқиб қилиниши сабаблари. Ж.Бруно фалсафий қарашлари. Бруно

дунёқарашда коинотнинг чексизлиги ва оламнинг саноқсизлиги тўғрисидаги ғоялар. Материя ва шакл муносабатлари ҳақида. Г.Галилейнинг табиий-илмий ва фалсафий қарашлари. Галилейнинг онтологик қарашларида диалектик ғоялар. Ғарб уйғониш даврида санъатнинг ривожланиши. Ғарб уйғониш санъати, унда инсоннинг улуғланиши. Леонардо да Винчи ижоди, унинг бугунги кунда ёшларда эстетик дидни юксалтиришдаги аҳамияти. Уйғониш даврида социологик таълимотларнинг ривожланиши. Уйғониш даврining социологик таълимотлари. Инсоннинг табиий ҳуқуқлари ҳақидаги ғояларнинг вужудга келиши. Никколо Макиавелли - ягона марказлашган дунёвий ҳокимият тарафдори. Илк утопик социализм. Т.Мор ва Т.Кампанелла. Т.Морнинг жамият ҳақидаги ғоялари. Янги жамиятда ахлоқийлик масаласининг қўйилиши. Т.Кампанелланинг «Қуёш шаҳри» асари.

XVII аср илмий инқилоби ва унинг фалсафий фикр ривожига таъсири

Янги давр Ғарбий Европа фалсафасининг шаклланиш шарт-шароитлари. Йирик саноат ишлаб чиқаришининг вужудга келиши, унинг фан тараққиётига кўрсатган таъсири. Классик фалсафанинг шаклланиши. Фалсафада илмий билиш методологияси масалаларининг тадқиқ этилиши. Ф.Бэкон, Р.Декарт, Т.Гоббс, Б.Спиноза, Ж.Локк, Лейбниц илмий-фалсафий қарашлари. Ж.Толланд ҳурфирқилиги ривожланишга ўз ҳиссасини қўшиб бориши, уларнинг инглиз файласуфи Жон Локк илгари сурган сенсуалистик таълимотга таяниши. Жорж Беркли фалсафаси. Беркли объектив дунёнинг сезгилар комплексидан иборат эканлиги тўғрисида. Давид Юм фалсафаси. Унинг «Инсоннинг билиш ҳақидаги тадқиқоти» асарида гносеологик муамманинг қўйилиши. Юм сезгиларнинг мазмуни билан иш юритиш ҳақида. Давид Юм фалсафада агностицизмнинг асосчиларидан бири сифатида.

XVIII аср Француз маърифатчилиги

XVIII аср Француз маърифатчилигининг ўзига хос хусусиятлари. Вольтернинг жамият фаровонлиги ва ривожланиши маърифатли ва саҳий монархнинг фаолиятида ҳамда буржуа либерал ислохотларида кўриши. Вольтер инсоннинг жамият ҳаётида фаол иштирок этиши ҳақида. Жан Жак Руссо томонидан сенсуализмнинг мутлоқлаштирилиши. Унинг ҳиссиёт ва ақл тўғрисидаги фикр-мулоҳазалари. Руссонинг ижтимоий-сиёсий қарашлари. Руссо ижодидан ижтимоий ахлоқ ва тарбия масалалари. Руссонинг ахлоқий таълимотининг шахс эркинлиги ғояси билан чамбарчаслиги. Руссо ҳокимият ва ижтимоий битим ҳақида. Ламетрининг ҳаёти, ижоди ва асарлари. Унинг табиат тўғрисидаги илғор қарашлари. Ламетри фалсафаси. Унинг билиш назарияси. Ижтимоий-сиёсий ва ахлоқий қарашлари. Дидронинг фалсафий қарашлари: материя ва онг ўртасидаги муносабат. Оламни билиш ҳақидаги таълимоти. Дидро ҳаракат ҳақида. Унинг ижтимоий-сиёсий қарашлари ва динга бўлган муносабати. Гельвецийнинг

материя ва унинг хусусиятлари ҳақидаги таълимоти. Оламнинг абадийлиги ва чексизлиги тўғрисида. Инсоннинг унинг бир қисми эканлиги. Материя ва ҳаракатнинг бирламчилиги ҳақидаги қарашлари. Гельвецийнинг билиш масалаларини ҳал этишда сенсуализм позициясида туриши. Унинг табиат тўғрисидаги илғор қарашлари. Гельвецийнинг динга муносабати. Анри Гольбахнинг табиатшуносликка муносабати. Гольбах материя ва ҳаракат бирлиги ҳақида. Материя ва онгнинг бирлиги ҳақида. Билиш назарияси. Гольбахнинг фаталистик детерминизми, динга бўлган муносабати. Ижтимоий-сиёсий қарашлари.

XVIII аср охири ва XIX аср бошида немис фалсафаси

XVIII асрнинг иккинчи ярми - XIX асрнинг биринчи ярмида Германияда ижтимоий-сиёсий ва ғоявий муҳит. Кантнинг ҳаёти, ижоди ва асарлари. Унинг ижодининг танқидий даври. Кантнинг табиий-илмий қарашлари. Кантнинг билиш назарияси. Соф ақлни танқиди. Кант априоризми. Назарий ақлнинг танқиди. Амалий ақлнинг танқиди. Эстетик мулоҳазанинг танқиди. Кантнинг ижтимоий-сиёсий қарашлари. Фихтенинг ҳаёти, ижоди ва асарлари. Фихтенинг субъектив идеалистик фалсафаси ва диалектикаси. Фихтенинг ижтимоий идеали. Ахлоқий қарашлари. Фихтенинг жамият ва давлат ҳақидаги таълимоти, динга муносабати. Шеллингнинг ҳаёти, ижоди ва асарлари. Шеллингнинг

«Табиат фалсафаси ғоялари» асарида яратган фалсафий концепцияси. Натурфалсафий таълимоти. Шеллинг диалектикаси. Трансцендентал фалсафаси Шеллингнинг билиш назарияси. Ижтимоий-сиёсий қарашлари «Санъат фалсафаси», унинг трансцендентал идеализм тизимининг якуний қисми эканлиги. Шеллинг таълимотининг Гегел фалсафасига Гегел фалсафий системасининг тузилиши. Гегел фалсафанинг предмети ва вазифалари ҳақида. Гегел рух фалсафасининг асосий хусусиятлари. Гегелнинг фалсафа тарихига муносабати. Унинг назария ва метод ўртасидаги алоқадорликни тушуниши, Гегел ижтимоий ва маънавий тараққиёт муаммоси ҳақида. Гегел диалектикасининг рационал маъзи. Гегел ва неогегелчилар. Людвиг Андреас Фейербахнинг динга бўлган муносабати. Фейербахнинг Гегелга бўлган муносабати. Фейербах антропологизми. Фейербах фалсафий қарашларнинг эволюцияси. Унинг билиш назарияси. Ижтимоий-сиёсий қарашлари. Янги муҳаббат дини ҳақидаги таълимоти. Ахлоқий қарашлари. XIX аср немис фалсафасининг кейинги давларда фалсафий фикрлари ривожига таъсири.

XIX-XX аср Ғарб фалсафаси ривож

XIX-XX асрда Ғарбий Европадаги ижтимоий-сиёсий ҳаёт, фан-техника тараққиёти ва маънавий маданиятдаги ўзгаришларнинг ғарб фалсафасида акс этиши. Неокантчиликнинг ижтимоий-тарихий ва ғоявий-назарий асослари, асосий оқимлари ва хусусиятлари. Неокантчиликнинг физиологик йўналиши намоёндалари - О.Либман, Г.Гельмгольд, Ф.А.Ланге. Неокантчиликнинг марбург мактаби намоёндалари - Г.Коген, П.Наторп, Э.Кассирер, Г.Файхингер. Г.Коген математик табиётшунослик ҳақида. Г.Когеннинг

«ахлоқий социализми». П.Наторп «аниқ фанларнинг мантиғи» ҳақида. Позитивизмни вужудга келиши ва йўналишлари. Позитивизмнинг асосий ғоялари. О.Контнинг позитивистик фалсафаси, Дунё ва билиш ҳақидаги позитивистик таълимот. Г.Спенсернинг қарашлари. Ижтимоий-социологик назарияси. Эволюция ва унинг қонунияти ҳақидаги таълимот. Биринчи позитивизмнинг аҳамияти. Неопозитивизм фалсафасининг шаклланиши ва ривож. Фалсафий масалаларнинг ўзига хос тарзда қўйилиши. Мантикий таҳлил фалсафаси ва вербализация масаласи. Б.Расселнинг (1872-1970 йй.) дискрипция ҳақидаги таълимоти. Мантикий атомизм ҳақидаги фикрлар. Математик мантик концепцияси. Л.Витгенштейн (1889-1951 йй.) мантик ҳақида. Ягона илмий-мантикий тил яратиш масаласи. Вена тўғарагининг мантикий позитивизми. Карнап, Ф.Вайсман, Г.Фейгль, О.Нейрат, Г.Ган, В.Графт, Ф.Кауфман Вена тўғараги аъзоларининг табиий билимларнинг мантикий таҳлили ҳақида. Мантикий позитивизм фалсафасининг ривож ва аҳамияти. Постпозитивизмда ижтимоий ривожланиш масалалари. К.Поппернинг «Очиқ жамият ва унинг душманлари» асари. К.Поппер қарашларида «очиқ ва ёпиқ жамият» тушунчалари. Унинг танқидий услуби. Қадимги давр фалсафасига бўлган муносабати. Эркин фикр юритиш масаласи. Постпозитивизмда тарихнинг ва инсон ҳаётининг мазмунсизлиги масаласи.

Гарбий Европа мамлакатларида иррационализм

Артур Шопенгауэр (1788-1860 йй.) иррационализм оқими намояндаси. Дунё тасаввур сифатида. Дунё ирода сифатида. Ахлоқий пессимизми. Буддизмга муносабати. Эстетик қарашлари. Санъат бу ироданинг намоён бўлиши. Ижтимоий-сиёсий фикрлари. Шопенгауэр фалсафасининг «ҳаёт фалсафаси»га таъсири. Фридрих Ницше «Ҳаёт фалсафаси»нинг вужудга келиши. Ницше фалсафасида «Ҳаёт» тушунчаси. Комил инсон ҳақидаги таълимот. Ҳокимиятга интилиш – инсоният тарихини ҳаракатга келтирувчи куч. Ф.Ницше этикаси. «Абадий қайтиш» тўғрисидаги афсона. Ницшечиликнинг кейинги тақдири. «Ҳаёт фалсафаси»нинг французча талқини. А.Бергсон фалсафасида инсон муаммоси. Инстинкт ва интеллект, «Интеллектуал интуиция» ҳақидаги таълимот. А.Бергсоннинг ҳаётий тарих фалсафаси, очиқ жамият ҳақидаги қарашлари. Освальд Шпенглер (1880-1936 йй.) ҳаёти, фаолияти. Тарих фалсафаси. Тарих кечинмалар мажмуаси сифатида. Тарихнинг даврийлиги. Шпенглернинг тарихий тараққиётни инкор этиши. Тарих ёпиқ система тарзида тавсифланиши. Сёрен Кьеркегорнинг (1813-1855 йй.) христианлик руҳидаги экзистенциалистик фалсафаси. Инсон муаммоси. Шахснинг уч типлиги ҳақидаги фикрлари (эстетик, ахлоқий, диний). Психоаналитик оқимнинг вужудга келиши. З.Фрейднинг (1856-1939 йй.) ижтимоий — фалсафий қарашлари. З.Фрейд инсоннинг хирсий табиати ҳақида. «Эдип комплекси» ва либидо тушунчалари. З.Фрейднинг динга муносабати. Э.Фроммнинг (1900-1980 йй.) ижтимоий-фалсафий қарашлари. Муҳаббат фалсафаси ҳақида. Ижтимоий психологияси. К.Юнгнинг инсон ҳақидаги қарашлари ва З.Фрейд қарашидан фарқи. Психик энергия ҳақида.

Психологик типлар.

Прагматизм

Прагматизмнинг ижтимоий-тарихий, назарий-ғоявий асослари. Америка прагматизмнинг ватани. Чарлз Пирс (1839-1914 йй.) — прагматизм асосчиси. Билиш назариясида «шубҳа — ишонч» таълимоти. Этикадони мустаҳкамлаш услублари. Ҳақиқат концепцияси. Пирс тамойиллари. Уильям Джеймс (1842-1910 йй.) прагматизми. Фалсафий темпераментлар ҳақидаги таълимот. Прагматизм баҳсли мунозараларни ҳал қилиш услуби сифатида. Билишда «тажрибанинг» ва ироданинг аҳамиятининг ўзига хос талқини.

Экзистенциализм

Экзистенциализмнинг руҳий, фалсафий асослари. М.Хайдеггер (1889-1955 йй.) экзистенциализми. К.Ясперснинг экзистенциалистик қарашлари. Мавжудлик ва экзистенция. Чеғаравий вазиятлар, уларнинг турлари. Тарих фалсафаси. «Шифр» ҳақидаги фикрлари. Динга бўлган муносабат. Немис экзистенциализмининг ўзига хос томонлари, бошқа оқимларга таъсири, ҳозирдаги аҳамияти. Францияда экзистенциализмнинг вужудга келиши ва ривож, унинг назарий манбалари. Ж.П.Сартр. Феноменологик борлиқ, «Борлиқ ўзида» ва «ўзи учун борлиқ» тушунчалари. Борлиқ ва бўшлиқ. А.Камю фалсафий қарашларининг эволюцияси. Инсоннинг табиатдан ва инсоннинг бошқа инсонлардан бегоналашиши масаласи. Ҳаёт мазмуни, абсурдлик. Умуминсоният қадриятларининг А.Камю ижодида салоҳият масаласини ўрин эгаллаши. Динга муносабати. Герменевтиканинг ғоявий асослари. Герменевтик услубнинг моҳияти. Фалсафа мазмунини англаш. Герменевтик тажриба таълимоти. Г.Гадамернинг герменевтика ҳақидаги қарашлари. Герменевтика билишнинг ўзига хослиги. Тушунишдан илгари англаш. Тушунчадан олдинги фикр масаласи. Герменевтик доира тушунчаси.

Фойдаланиладиган дарсликлар ва ўқув қўлланмалар рўйхати

Расмий ҳужжатлар ва манбалар

1. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси. Т., 2017.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномаси. Т., 2017.
3. Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. “Халқ сўзи”, 2016 йил 15 сентябр.
4. Мирзиёев Ш.М. “Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз” Т., “Ўзбекистон”, 2016.
5. Мирзиёев Ш.М. “Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш –юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови” Т., “Ўзбекистон”, 2017.
6. Мирзиёев Ш.М. “Буюк келажагимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан курашимиз” Т., “Ўзбекистон”, 2017.
7. Каримов И.А. Собрание трудов т.1-19 - Ташкент, “Ўзбекистон”, 1996-2011.

Дарсликлар ва ўқув қўлланмалар:

1. Йўлдошев С.А. ва бошқалар. Қадимги ва Ўрта аср Ғарбий Европа фалсафаси. – Тошкент: Шарқ, 2003.
2. Йўлдошев С.А. ва бошқалар. Янги ва энг янги давр Ғарбий Европа фалсафаси. – Тошкент: Шарқ, 2002.
3. Falsafa. Darslik. - Т., 2006
4. Основы философии. (под ред. М. Ахмедовой). -Т., 2004
5. Ўзбекистон фалсафаси тарихи. 1-жилд. -Т.: ЎЗМУ, 2013
6. Йўлдошев С., Усмонов М, Каримов Р. Қадимги дунё ва Ўрта аср Ғарбий Европа фалсафаси. Т., Шарқ, 2003 й.
7. Йўлдошев С., Рўзматова Г, Қобулниёзова Г. ва бошқалар. Янги ва энг янги давр Ғарбий
8. Европа фалсафаси. – Тошкент, Шарқ. 2002.
9. Каримов С.- Шарқ ижтимоий тафаккури тарихидан. Т., Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти. 2016.
10. Скирбекк Г., Гилье Н. Фалсафа тарихи. –Тошкент, Шарқ. 2002.
11. Ғарб фалсафаси -Тошкент, Шарқ. 2004.
12. Жаҳон фалсафаси- Тошкент, Фалсафа ва ҳуқуқ, 2004.
13. Шарқ фалсафаси-Тошкент, Шарқ. 2006.
14. Қиёмиддин Назаров. Ўзбек фалсафаси. Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти. Тошкент., 2013.
15. Назаров Қ. Фалсафа асослари. Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти. 2012.
16. Ғарб фалсафаси. –Т., “Шарқ”, 2004.
17. Ўзбекистонда ижтимоий-фалсафий фикрлар тарихидан. Т., 1995 й.

18. Буюк сиймолар, алломалар. Т., 1995.
19. История философии. - М.: 1998.

Қўшимча адабиётлар:

1. Асмус В.Ф. Античная философия -М., 1976.
2. Виндельбанд В. История философии. –Киев, 1997.
3. Скирбекк Г., Гилье Н. Фалсафа тарихи. –Тошкент: Шарқ, 2002.
4. Жаҳон фалсафаси. –Тошкент: Шарқ, 2004.
5. Зотов А.Ф. Западная философия XX века. –М., 2001.
6. Фалсафа. Қомусий луғат. –Тошкент, 2004.
7. Хрестоматия по истории философии. В 3 ч. –М., 1997.
8. Шарқ фалсафаси. –Тошкент, 2006.
9. Ўзбекистонда ижтимоий-фалсафий фикрлар тарихидан лавҳалар. -Тошкент: Фан,1995.
10. Ғарб фалсафаси. – Тошкент: Шарқ, 2004.
11. Азимов Қ. Ислоҳ ва ҳозирги замон -Тошкент, 1991.
12. Аликулов Ҳайдар. Фалсафий мерос ва маънавий-ахлоқий фикр ривож. –Тошкент, 2009.
13. Амир Темур. Тузуклар. –Тошкент, 1993.
14. Аҳмедов Б. Амир Темур. -Тошкент, 1996.
15. Алломалар сарвари (Мирзо Улуғбек тавваллудининг 600 йиллигига бағишланган илмий-назарий конференция маърузалари тўплами). - Тошкент, 1995.
16. Вамбери Х. Бухоро ёхуд Мовароуннаҳр тарихи. -Тошкент,1990.
17. Жумабоев Й. Ўзбекистонда фалсафий ва ахлоқий фикрлар тараққиёти тарихидан. -Тошкент, 1997.
18. История философии. Для студентов ВУЗов. -Ростов на Дону, 1998.
19. Ҳаққулов И. Тасаввуф ва шариат. -Тошкент, 1991.
20. Искандаров Б. Тасаввуф фалсафаси. –Тошкент, 1995.
21. Йўлдошев С.А. Антик фалсафа. -Тошкент, 1999.
22. Комилов Н. Тимсоллар тимсоли. -Тошкент, 1991.
23. Кузнецов В.Н., Мееровский Б.В., Грязнов А.Я. Западноевропейская философия XVIII века -М.: Высшая Школа, 1989.
24. Кант И. Критика чистого разума. -Ростов-на-Дону: Феникс, 1998.
25. Мадаева Ш. Миллий менталитет ва демократик тафаккур. – Тошкент, 2008.
26. Мўминов И. М. Амир Темурнинг Ўрта Осиё тарихида тутган ўрни ва roli. -Тошкент, 1993.
27. Мир философии. В 2-х томах. -М., 1989.
28. Марк Аврелий. Размышления -Л., 1985.
29. Мирзо Улуғбек. Тўрт улус тарихи. –Т., 1994.
30. Камю А. Бунтующий человек. - М.: 1992.
31. Рассель Б. Мудрость Запада. М. 1998.
32. Сартр Ж.П. Философские пьесы. - М.: 1997.

**ШАРОФ РАШИДОВ НОМИДАГИ САМАРҚАНД ДАВЛАТ
УНИВЕРСИТЕТИНИНГ ТАЯНЧ ДОКТОРАНТУРА
ИХТИСОСЛИКЛАРИГА КИРИШ СИНОВЛАРИ УЧУН МАХСУС
ФАНЛАРДАН ДАЪВОГАРЛАРНИНГ БИЛИМЛАРИНИ БАҲОЛАШ
МЕЗОНИ**

Синов топшириш шакли	Ёзма
Ажратилган вақт	120 дақиқа
Саволлар сони	5
Ҳар бир савол учун белгиланган балл	20
Максимал балл	100
Ўтиш бали	55